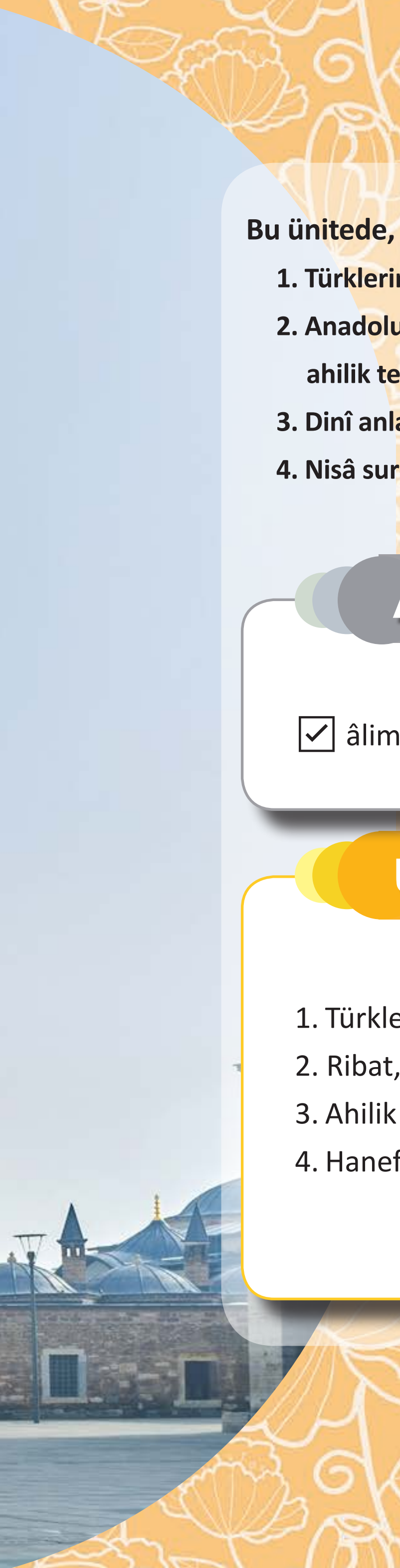
2. ÜNİTE

Mevlana Camii ve Türbesi/Konya

ANADOLU'DA İSLAM

Bu ünitede,

1. **Türklerin Müslüman olma sürecini öğreneceğiz.**
2. **Anadolu, Horasan ve Balkanlar'da İslam'ın yayılmasında ribatların, fütüvvet ve ahilik teşkilatının önemini öğreneceğiz.**
3. **Dinî anlayış ve kültürümüzün oluşmasında etkili olan şahsiyetleri tanıyacağız.**
4. **Nisâ suresi 69. ayetten mesajlar çıkaracağız.**

Anahtar Kavramlar

☑ âlim ☑ fakih ☑ tasavvuf ☑ veli

Ünitemize Hazırlanalım

1. Türklerin İslamiyet'ten önceki inançları hakkında neler biliyorsunuz?
2. Ribat, fütüvvet ve ahi kavramlarını sözlükten araştırınız.
3. Ahilik teşkilatı hakkında bilgi toplayınız.
4. Hanefi mezhebinin yaygın olduğu yerler hakkında bilgi toplayınız.

1. TÜRKLERİN MÜSLÜMAN OLMALARI

Bir millet dinini neden değiştirir?

Din, bireylerin olduğu kadar toplumların da kaderine yön veren önemli bir olgudur. Bir milletin ayakta kalabilmesinin ve birlik beraberliğinin sağlanmasında o toplumun benimsediği inanç büyük bir etkiye sahiptir. Bunun en açık örneği ise Türk milletinin tarihidir.

Büyük çoğunluğu göçebe bir yaşam süren Türkler, zaman içerisinde temasta bulundukları birçok toplumun inancından etkilenmiş ve bu inançları kabul etmişlerdir. Fakat İslamiyet'i tanıyana kadar aralarında tam olarak din birliğinden bahsedilemediği gibi, hiçbir din de İslamiyet kadar Türklerin tarihî seyrinde büyük etkiler göstermemiştir.[1] Türklerin Müslüman olması, onların tarih içerisinde eriyip yok olmalarını engelledi. Onlara birlik ve beraberlik içerisinde büyük bir devlet kurma ve İslam'a hizmet etme olanağı sağladı.

Türklerin İslam'ı benimsemesinde pek çok unsur etkili olmuştur. Bunların başında, İslam dininin Türklerin karakterlerine, düşünce ve ideallerine uygun olması gelir. Ayrıca Türklerin ahiret inancına sahip olmaları ile İslamiyet'teki cihat ve cihadın ahirette sağlayacağı mükâfat, Türklerin alplik ülküsüne ve gaza ruhuna uygundu.[2] Bu nedenle Türkler İslamiyet'i benimsemekte çok zorlanmamışlardır. Tüm bunların yanında, Müslümanlarla kurulan olumlu ilişkiler, onların ticaretteki güzel ahlakı, dürüstlüğü ve tanıştıkları mutasavvıfların insan sevgisi, sabır, tevekkül gibi İslam'ın ahlak ilkelerine vurgu yaparak giriştikleri tebliğ faaliyetleri de çok etkili olmuştur. Göçebe Türklerin İslamlaşmasında derviş ve erenlerin de rolü büyüktür. Horasan üzerinden Türkistan'a ulaşan bu dervişler okudukları ilahiler ve şiirler ile İslam'ın benimsenmesine katkı sağlamışlardır. Okuma yazma bilmeyen göçebe Türk obalarına alışık oldukları mistik yoldan İslam'a dahil etmişlerdir.

YAZALIM

Türklerin İslam dinini kabul etmelerinde etkili olan faktörleri aşağıdaki boşluklara yazınız.

1 ....

2 ....

3 ....

4 ....

5 ....

1 Metin Bozkuş, Anadolu'da İslam ve Mezhepler, s. 24.
2 Osman Turan, Selçuklular ve İslamiyet, s. 27.

Emeviler zamanında İslam'ı tanıyan Türklerin tümünün Müslüman olması üç asrı geçen bir zaman diliminde gerçekleşmiştir.[3] Bu dönemde İslam devletinin hâkimiyetine giren Maveraünnehir bölgesi Türklerle Müslümanlar için ilk tanışma alanı oldu. Emeviler 706 yılında Maveraünnehir'i fethederek Buhara'ya ilk camiyi yaptırdı. Buhara ve Semerkant gibi büyük şehirlere Müslüman Arapları yerleştirerek bölge halkının İslam'ı tanımaları için uygun zemin oluşturdu. Ancak Emevi yönetiminin uyguladığı siyaset, Türklerin millet olarak İslam'a girmelerini yavaşlattı. Ömer b. Abdulaziz Devri bu konuda istisna kabul edilebilir. Zira bu dönemde İslam'ın sadece Arapların değil, tüm insanlığın kurtuluşu için gönderilen bir din olduğu vurgulandı. Uygulanan barış ve etkili irşat faaliyetleri kısa sürede meyvesini verdi. Türkler İslam'ı kabul etmeye ve gönüllü olarak irşat faaliyetlerinde görev almaya başladılar.[4]

12.1.1. Orta Asya'da inşa edilen ilk camilerden Buhara Camii

Türkler arasında İslamlaşma, din adamlarının çabalarıyla hız kazanmıştır. Özellikle Talas Savaşı'nda (751) Türkler, Çinlilere karşı, Müslümanların yanında yer alarak sadece savaşın değil, Türk-Müslüman münasebetlerinin de seyrini değiştirdi. Bu savaştan sonra Türklerin yüzü İslam dünyasına döndü. Abbasi halifeleri yavaş yavaş Türklerin kabiliyetli olanlarını devletlerinin müdafaasında görevlendirmeye başladılar.[5] Abbasilerin takip ettiği doğru siyaset neticesinde Halife el-Me'mun ve el-Mu'tasım zamanlarında Maveraünnehir sakinlerinin tamamı Müslüman oldu.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Maveraünnehir, Orta Asya'da Seyhun ve Ceyhun Nehirleri arasında kalan bölgeye verilen isimdir. Burası, Türklerin İslamiyet'le karşılaştıkları ilk bölgedir. Buhara, Semerkant ve Taşkent gibi şehirler önemli birer bilim ve kültür merkezi hâline gelmiştir.

(Osman Gazi Özgüdenli, "Maveraünnehir" TDV İslam Ansiklopedisi, C 28; 177-179.)

3 Nesimi Yazıcı, Türk-İslam Devletleri Tarihi, s. 12.
4 bk. Sönmez Kutlu, Türkler ve İslam Tasavvuru, s. 58.
5 Osman Turan, Selçuklular ve İslamiyet, s. 25.

12.1.2. Türkler tarafından Anadolu'da inşa edilen ilk camilerden Menûçihr Camii/Kars

Müslümanların siyasi olarak hâkimiyetleri altına almadıkları Türk boyları, sayı olarak İslam Devleti sınırında bulunan Türklerden kat kat fazlaydı. Onların da 10. yüzyılın ortalarından itibaren büyük gruplar hâlinde Müslüman olmaya başladıkları görülmektedir. Türklerle Araplar arasında kurulan ticari dostluklar, yüz elli yıl süren askerî mücadelelerin başaramadığı İslamlaşmayı Hazar bölgesinde mümkün kıldı. Tüm Hazarlar Müslüman olmasa da İslam, Hazar ülkesinde yayıldı. Ticaret için Maveraünnehir'e gelen Türkler bu bölgede İslam'ı tanıma fırsatı buldular. Hazarlar ve İdil (Volga) Bulgarları da yine ticari ilişkiler vesilesi ile İslam'la tanıştılar. X. yüzyılda İdil Bulgarları, Harezmli tüccarlar vesilesi ile tanıdıkları İslamiyet'i kabul ederek İslam'ı devlet dini olarak benimsediler.[6]

Türklerden İslamiyet'i kabul eden bir diğer devlet ise Karahanlılardır. Göktürklerden sonra Karlukların başında hüküm sürmeye devam eden Satuk Buğra Han sülalesi, Müslüman Karahanlı Devleti'ni kurdular. Karahanlılar Orta Asyadaki Müslüman olmayan Türk topraklarında gösterdikleri çabalarla Müslümanların doğuda itibar elde etmelerini sağladı.[7] Ayrıca onların İslamiyet'i kabulü ve güzel bir üslupla dini yayma gayretleri başta komşu devletlerde olmak üzere birçok Türk'ün Müslüman olmasında etkili oldu. Oğuzların Müslüman olmaları da bu döneme denk gelmektedir.

Selçuklu İmparatorluğunun kurulması ve Türklerin İslam dünyasına hâkim olmalarıyla Selçuklular, İslam âleminde hem yeniden birliği sağladılar hem de İslam medeniyetine bilgi ve yetenekleriyle birçok katkıda bulundular. Selçuklu Devleti'nin kuruluşunun neticelerinden biri Anadolu'nun fethi ve Türkleşmesidir. Bu hadise Malazgirt Zaferi'nin ardından büyük bir Türk nüfusunun Anadolu'ya göçmesi ile mümkün olmuştur. Anadolu'ya ikinci bir göç dalgası da Moğol İstilası nedeniyle yaşanmıştır. Bu göçlerle başlayan süreç neticesinde Selçuklular zamanında Anadolu, Osmanlılar zamanında ise Anadolu'nun bir uzantısı olan Balkanlar'da İslamiyet yayıldı.[8]

DEĞERLENDİRELİM

"Başka kavimlerin Müslüman iken de ana, baba ve yakınlarıyla ilişkilerini kesmedikleri çok defa görüldüğü ve samimi bir Müslüman olmak için uzun bir zamana ihtiyaç hasıl olduğu halde Türkler Müslüman olduktan sonra Müslümanlığa öyle sarıldılar ki, bir daha adlarını, yerlerini ve yakınlarını hatırlamazlar; Hiçbir Türk'ün dinden döndüğü de görülmemiştir."

(Osman Turan, Selçuklular ve İslamiyet, s. 37.)

Türklerin İslamiyet'e bağlılıklarına ilişkin yukarıda verilen ifadeleri arkadaşlarınızla değerlendiriniz.

6 bk. Hakkı Dursun Yıldız, Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, C 6, s. 26-34.
7 Ali b. Salih el-Muheymid, "Karahanlılar ve İslam'ın Yayılmasındaki Katkıları", CÜİFD, C 5, s. 28.
8 Osman Turan, Selçuklular ve İslamiyet, s. 48-53.

Horasan, Anadolu ve Balkanlar’da İslamiyet’in Yayılması

Ribat, fütüvvet ve ahilik teşkilatları Horasan, Anadolu ve Balkanlar'da İslamiyet'in yayılmasında, özellikle sayıca çok kalabalık bir kesimi oluşturan göçebe Türklerin İslamlaşmasında etkili rol oynamıştır.

12.1.3. Sûse ribatından bir görünüm/Tunus

Sınır boylarında ve stratejik mevkilerde bulunan askerî amaçlı sağlam yapılar olan ribatlarda askerî eğitim ve hazırlıklar yapılırdı. İslamiyet'in Maveraünnehir ve Horasan'da güç kazanmasından sonra ribatlar giderek birer tekke ve zaviyeye dönüştü; derviş, sufi ve eren adı verilen mutasavvıflar için İslam’ı yayma faaliyetlerinin merkezi oldu. Ticaret yolları üzerinde inşa edilen ribatlar da İslamlaşmanın tamamlanmasından sonra kervanların yol güvenliğini ve konaklama ihtiyaçlarını sağlamaya yönelik birer kervansaray olarak hizmet vermeye başladılar. Böylece Hakk'a davet yanında halka hizmeti de görev olarak üstlendi. Tekke, zaviye ve kervansaraylarda bulunan mutasavvıflar sayesinde Türkler İslamiyet'i kabul etmekle kalmayıp İslam'a hizmet için askerî, sosyal, dinî ve fikrî her alanda etkin faaliyet gösterdiler.

BİLGİ KUTUSU

Gençlik, erlik, yiğitlik anlamında Arapça bir kelime olan fütüvvet, bir çeşit fedakârlık, mertlik, yiğitlik teşkilatıdır. Başta Bağdat olmak üzere büyük İslam kentlerinde işsiz güçsüz dolaşan gençler fütüvvet teşkilatında toplanmıştır. Bu teşkilat başlangıçta tasavvuf ile iç içe iken zamanla mesleki bir teşekkül olan ahi teşkilatının temelini oluşturmuştur. Ahi kelimesi Arapçada “kardeş”, Türkçede ise “cömert” manasına gelmektedir. Ahiler bekâr ve sanat sahibi gençlerin oluşturduğu bir tür cemiyettir. Ahi birliklerine aynı zamanda “fütüvvet birlikleri”, genç ahilere “feta”, ahi teşkilatının inanç, adap, ilke, kural ve esaslarının yazılı olduğu kaynaklara da "fütüvvetname" denir.

(Mehmet Zeki Pakalın, Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, C 1, s. 645; Yusuf Ekinci, Ahilik, s. 12; Kaşgarlı Mahmut, Divan-ı Lügati’t-Türk, C 1, s. 84.)

Horasan ve Maveraünnehir'de İslam'la ve fütüvvet esaslarıyla ilk defa tanışan Türkler, yaşanan istilaların ardından akın akın Anadolu'ya geldi. Gelenlerin arasında çok sayıda âlim, derviş gibi dinî ve ilmî hareketin mensupları da vardı.[9] Bu kişiler Anadolu'da fütüvvet esasları çerçevesinde teşkilatlandılar. İslam'ın yoksula, fakire, yolda kalmışa yardım etme, Allah (c.c.) rızasını umarak her türlü iyilikte yardımlaşma, mal ve canla cihat etme ilkeleri ışığında kurdukları ahilik teşkilatlarıyla Anadolu'nun İslamlaşmasına büyük katkı sağladılar.

Fütüvvet öğretisini esas alan Ahilik teşkilatında, ahiler öncelikle Anadolu'ya göç eden Türkleri konuk ettiler. Daha sonra ihtiyaç sahiplerine yardımcı oldular. Mesleği olan Türkler için iş yerleri açarken, mesleği olmayanlara mesleki eğitim verdiler. Halkın dinî eğitimiyle ilgilendiler. Genç işçilere alçak gönüllülük, sosyal dayanışma, özveri, ustaya itaat gibi esnaf lonca örgütünün gerektirdiği bir ahlak eğitimi verdiler.[10] Cami, medrese ve zaviyeler inşa ettiler. Türkiye Selçuklularının ve Osmanlıların kuruluşunda, Horasan, Anadolu ve Balkanlar'da İslam'ın yayılmasında ve İslam medeniyetinin gelişmesinde önemli bir görev ifa ettiler. 1334'te Anadolu'yu gezmiş olan İbn-i Battûta'nın ahilerle ilgili gözlemi şöyledir:

"Ahiler birbirleriyle çok sıkı bir dayanışma içindedirler. Her birinin halk içinde muteber bir mesleği vardır. Onlara; Anadolu Türkmen yurdunda her bölgede, şehirde ve köyde rastlanır. Dünyanın hiçbir köşesinde, yabancılara yakınlık göstermede, yiyecek ve her türlü gereksinimlerini karşılamada ahilerin gösterdikleri ciddi çabalar bakımından onlarla kıyaslanabilecek kimse yoktur. Ahi, kendi sanatında çalışanları, evlenmemiş gençleri ve bekâr yaşamı seçmiş olanları bir araya toplayıp onların önderi olmayı kabul eden bir kimsedir. Ahi, bir zaviye bina eder; onu halı, kandiller ve başka gerekli eşya ile döşer. Zaviyede onunla beraber olanlar, gündüz çalışırlar ve ikindi namazından sonra ortaklaşa kazançlarını getirirler; bu para ile zaviyede yenecek meyve ve başka yiyecekler satın alırlar. Şayet o gün şehre bir yolcu gelmişse onu zaviyede konuk ederler, satın aldıkları şeyleri ona ikram ederler, ayrılana kadar onun yanında kalırlardı. Öte yandan yaşadıkları yerlerdeki zorbaları da yola getirir, herhangi bir sebeple ortaya çıkan kötülükleri tek tek ortadan kaldırırlar. Zaviyelerin başına ahi, üyelerine ise fityan denir. Dünyanın hiçbir yerinde davranışlarında onlar kadar centilmence davranan kimse görmedim..."[11]

BİLGİ KUTUSU

Ahilik teşkilatının son derece önemli toplumsal katkıları olmuştur. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:

1. Göçebelerin yerleşik yaşama uyum sağlamaları,
2. Anadolu'nun yerli halkı karşısında göçmen Türklerin haklarının korunması,
3. Asya'dan gelen sanatkâr ve tüccar Türklerin yerli sanatkâr ve tüccarla yarışabilecek seviyeye gelmeleri,
4. Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması için fütüvvet düşüncesinin yayılması.

9 Sönmez Kutlu, Türkler ve İslam Tasavvuru, s. 86.
10 Halil İnalcık, Devlet-i Aliyye, C 1, s. 40.
11 İbn-i Battûta, Büyük Dünya Seyahatnamesi, s. 204.

2. MİLLETİMİZİN İSLAM ANLAYIŞININ OLUŞMASINDA ETKİLİ OLAN BAZI ŞAHSİYETLER

Milletimizin İslam anlayışının oluşmasında etkili olan âlimleri bir mozaiğe benzetirsek bu mozaiğin parçaları kimlerden oluşur?

İslam dininin Hz. Muhammed (s.a.v.) aracılığıyla insanlığa gönderilmesinden sonra Türkler, İslam dinini tanımaya başladılar. 8. yüzyıldan itibaren Türklerin İslamiyet'i benimsedikleri ve özellikle Abbasi Devleti ile birlikte devlet kademelerinde yönetici olarak görevlendirildikleri görülmektedir. 10. yüzyılda ise ilk Müslüman Türk devletleri kurulmaya başlamıştır.

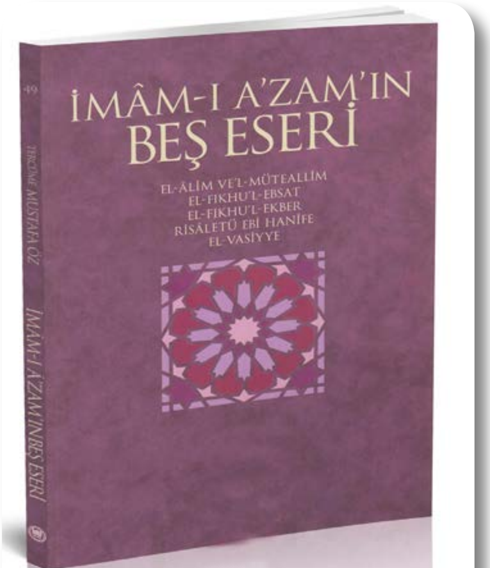
Anadolu'nun Türkleşmesinde ve İslamlaşmasında en büyük etken 11. asırda başlayan büyük göçtür. Bilhassa göçebeler arasında bulunan dervişlerin azami gayretleri Selçuklu Devleti'nin kuruluşunu gerçekleştirmiştir. Hacı Bektaş-ı Veli'nin Anadolu'da büyük bir nüfuz kazandığı, bilhassa tarikatının Osmanlı zamanında kuvvetlendiği bilinmektedir. Bektaşi tarikatı Osmanlı askerî teşkilatı içinde geniş bir yer tutan Yeniçeri Ocağı'nın manevi dayanağı olarak kabul edilmiştir. Anadolu'da etkili olan bir başka teşkilat da hiç şüphesiz Ahiliktir.[12]

Türklerin İslam anlayışının oluşmasında ve bir İslam medeniyeti inşa etmelerinde etkili olan birçok sebep ve şahsiyet vardır. İtikadi konulardan fıkhi konulara, tasavvufi anlayıştan ahilik teşkilatına, fütüvvet anlayışından kardeşlik ahlakına kadar etkili olan bütün bu şahsiyetler ortak değerlerimizdir. Milletimizin İslam anlayışının oluşmasında etkili olan bazı şahsiyetler şunlardır:

Ebu Hanife

Asıl adı Numan b. Sabit'tir. İslam'da hukuki düşüncenin ve içtihad anlayışının gelişmesinde önemli payı olup İmam-ı Âzam namıyla şöhret bulmuştur. 699 yılında Kûfe'de doğdu. İlim öğrenmeye akaid ve kelamla başlayan Ebu Hanife daha sonra fıkıh alanında derinleşmiştir. Ebu Hanife küçük yaşlardan itibaren çok iyi bir eğitim görmüştür. Devrinin seçkin âlimlerinin pek çoğu ile görüşme ve onlardan ilim öğrenme imkânı bulmuştur. Ebu Hanife'nin asıl hocası, Hammâd b. Ebu Süleyman'dır.[13] Aynı zamanda ticaret hayatına da devam ederken dönemin en önemli fıkıh âlimi olmuştur. 767 yılında Bağdat'ta vefat etmiştir.

Ebu Hanife'nin aslen Türk olduğuna ilişkin rivayetler bulunmaktadır. Bu rivayetler içinde en kuvvetli olanı, dedesi Zûtâ'nın Kabil bölgesinde yaşayan bir uç beyi olduğudur.[14] Ebu Hanife'nin dedelerinin ana yurdu olan bölgede Türkler de dâhil birçok Müslüman kavmin yaşamakta oluşu, onun aslen Türk olabileceği ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Kendi adıyla anılan Hanefilik mezhebi onun görüşleri etrafında şekillenmiştir.

12.1.4. İmam-ı Azam'ın eserlerinin Türkçe çeviri nüshası

12 Selçuk Eraydın, Tasavvuf ve Tarikatlar, s. 299-301.
13 Mustafa Uzunpostalcı, "Ebu Hanife", TDV İslam Ansiklopedisi, C 10, s. 131-133.
14 İlyas Çelebi, Ebu Hanife'nin İtikadi Görüşleri, s. 19.

Ebu Hanife itikadi konulardaki görüşleri ile dönemin genel kabul gören ekollerinin dışında olaylara farklı bir bakış açısı getirmiştir. Özellikle Basra'da, Allah'ın (c.c.) sıfatları, kader meselesi, büyük günah işleyenin durumu ve tekfir gibi ilk dönemin belli başlı akaid meseleleri üzerinde farklı görüşlere mensup âlimlerle tartışmalara girmiştir. İslam ümmetinin çoğunluğu tarafından benimsenen ilkeleri ortaya koymuş ve bunları güçlü delillerle savunmuştur.[15] Ebu Hanife ehl-i sünnet inanç sisteminin oluşmasına zemin hazırlayan âlimlerden olup Kur'an ve sünneti yorumlarken aklın ilkelerini göz önünde bulundurması sebebiyle Türk milletini çoğunluğu tarafından benimsenmiştir. Ebu Hanife'nin günümüze ulaşan beş eseri Türkçe olarak yayımlanmıştır. Hanefîlik mezhebi günümüzde genellikle Türkiye, Orta Asya, Kuzey Afrika, Pakistan, Mısır ve Balkanlar'da yaygındır.

12.1.5. Ebu Hanife'nin Türbesi/Bağdat

Cafer es-Sadık

Cafer es-Sadık, Caferilik mezhebinin kurucusu olup soyu; baba tarafından Hz. Ali'ye (r.a.), anne tarafından Hz. Ebu Bekir'e (r.a.) dayanmaktadır. 702 yılında Medine'de doğmuş ve yine Medine'de 765 yılında vefat etmiştir. Hilafet tartışmalarının yoğun olduğu ve iç karışıklıkların olduğu bir dönemde, İslam toplumunun geniş kesimleriyle iyi ilişkiler kurmuş ve ilmî faaliyetlere yoğunlaşmıştır. Farklı kaynaklarda daima hürmetle anılan bir şahsiyet olarak yer almaktadır.[16]

Cafer es-Sadık, hadis ilminde otorite olarak kabul edilmiştir. İmam Malik ve Ebu Hanife ile görüş alışverişinde bulunmuş, fazilet ve takvasıyla tanınan bir kişi olmuştur. Bu özellikleri sebebiyle birçok âlimin saygı ve sevgisini kazanmıştır. Hiçbir zaman sahabeye dil uzatmayan, uzatanları da hoş karşılamayan ve Hz. Ali (r.a.) ve soyunun insanüstü bir tabiata sahip olduklarını hiçbir zaman söylemeyen Cafer es-Sadık, siyasetten de uzak kalmayı tercih etmiştir.[17]

Caferilik mezhebi, on iki imama inanmayı inanç konuları kapsamında değerlendiren bir mezheptir. Caferilik ekolüne göre; Kur'an-ı Kerim, ilk ve en önemli kaynaktır. Fakat sünnet konusunda diğer mezheplerden farklı olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sünnetinin yanı sıra, masum (günahsız) olarak kabul ettikleri on iki imamın söz ve fiillerini de sünnet olarak

15 Yusuf Şevki Yavuz, "Ebu Hanife: Akaide Dair Görüşleri", TDV İslam Ansiklopedisi, C 10, s. 138.
16 Mustafa Öz, "Cafer es-Sadık", TDV İslam Ansiklopedisi, C 7, s. 1.
17 Mehmet Atalan, "Cafer es-Sadık", Doğu'dan Batı'ya Düşüncenin Serüveni, C 5, s. 259.

değerlendirirler.[18] Caferilik, günümüzde, İran, Irak, Suriye, Lübnan ve Afganistan'da yaygındır. Türkiye'de de Caferi vatandaşlarımız vardır.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Caferilik mezhebine;

12 imamı kabul ettikleri için "İsna Aşeriyye", masum olduğuna inanılan imamlara inanmayı imanın şartlarından saydıklarından dolayı "İmamiyye", Cafer es-Sadık'ın görüşlerine dayanmaları nedeniyle "Caferiyye" denmektedir.

(Hayrettin Karaman, "Caferiyye", TDV İslam Ansiklopedisi, C 7, s. 4-10.)

Maturidi

Asıl adı Ebu Mansur b. Muhammed olan Maturidi, Özbekistan'ın Semerkant şehrinin Maturid mahallesinde doğduğu için Maturidi ismiyle anılır. Doğum tarihi kesin olarak bilinmeyen İmam Maturidi, 944 yılında yine aynı şehirde vefat etmiştir. Ebu Hanife'nin inanç alanındaki görüşleri etrafında Ehl-i sünnet itikadının sistemli hâle gelmesini sağlamıştır.[19] Hatta günümüze intikal eden eserlerden hareket edildiği takdirde Ehl-i sünnet inancının kurucusu olarak Ebu Mansur el-Maturidi'yi kabul etmek gerekir.[20]

12.1.6. İmam Maturidi'nin Türbesi/Semerkant

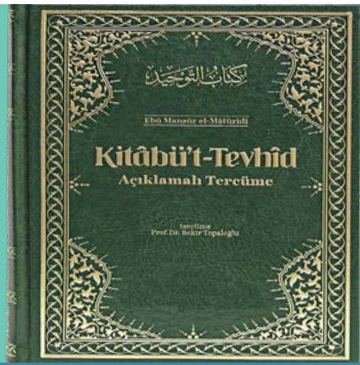
Maturidi; kelam, tefsir, fıkıh ve mezhepler tarihi alanlarındaki çalışmalarıyla tanınmaktadır. Kitabü't-Tevhid adlı eseri kelam ilminin klasiklerinden biri hâline gelmiştir. Bu eserden İmam Maturidi'nin döneminde var olan yanlış inanç ve düşüncelerle akli önermeler ve mantıki delillendirmeleri çokça kullanarak mücadele ettiği anlaşılmaktadır.[21] Dinde sadece nakille yetinip akla fazla yer vermeyen Selefiyye ile aklı öne çıkaran ancak sınırlarını tayin etmeyen Mutezile mezheplerinin hâkim olduğu dönemde Maturidi nakille aklı uzlaştırma yöntemini uygulayıp geliştirmiştir. Onun bu yöntemi geniş kitlelerce kabul edilmiştir. İmam Maturidi'nin itikadi konularda görüşlerini açıkladığı eseri Kitabü't-Tevhid'dir ve Türkçe'ye çevrilmiştir. Ayrıca önemli eserlerinden birisi de Te'vilâtü'l-Kur'an isimli tefsir kitabıdır.

Kitabu't-Tevhid ve Te'vîlât adlı eserleri incelendiğinde, kendinden önceki kelamcıların tartışmadığı önemli problemleri tartıştığı, daha önce kullanılmayan akli ve naklî temellendirmelerde bulunduğu ve kelama gerçek anlamda bir bilim hüviyeti kazandırdığı açıkça görülecektir. Onun kelam ilmine kazandırdığı en önemli yeniliklerden biri, bilgi kuramıdır. Bilgi kuramı Maturidi ile birlikte kelamın müstakil bir konusu olmuştur. Maturidi bu kuramıyla, akıl ve du-

18 Ahmet Turan, İslam Mezhepleri Tarihi, s. 91-92.
19 Yusuf Şevki Yavuz, "Maturidiyye", TDV İslam Ansiklopedisi, C 28, s. 165.
20 Bekir Topaloğlu, "Maturidi: Kelama Dair Görüşleri", TDV İslam Ansiklopedisi, C 28, s. 151.
21 bk. H. İsmail Doğan, İmam Maturidi'nin Heretik Akımlara Yönelttiği Eleştiriler, s. 53.

yuların yanı sıra doğru haberi bilgi kaynakları arasına dâhil etmiştir.[22]

İmam Maturidi, Maturidiliğin ekolleşmesi ile birlikte 12. yüzyılın ikinci yarısından itibaren 'Ehli sünnetin reisi' olarak anılmaya başlanmıştır.[23] Maturidilik mezhebi Türkiye başta olmak üzere, Hanefilik mezhebinin yaygın olduğu yerlerde itikadi olarak kabul gören bir mezheptir.

12.1.7. Maturidi'nin Kitabu't-Tevhîd adlı eserinin tercümesi

Şafiî

İmam Şafiî 767 yılında Gazze'de doğmuş, 819 yılında Fustat/Mısır'da vefat etmiştir. Baba tarafından soyu Hz. Peygamber'in (s.a.v.) dördüncü kuşaktan dedesi Abdülmenâf ile birleşir. Mekke, Medine, Yemen, Mısır ve Bağdat'ta ilim tahsili ve ilmî münazaralara katılmıştır. İlk ilim tahsilini hocası Halid ez-Zencî'den almıştır. Henüz genç yaşta iken fetva verme yetkisi verilmesine rağmen ilim öğrenmeye devam etmiştir. Birçok hocası olmakla birlikte en fazla ders gördüğü hocası Malik b. Enes'tir.[24]

12.1.8. İmam Şafiî Türbesi/Mısır

İmam Şafiî ilk olarak usul konularını kaleme alarak "Er Risale" adlı eserini meydana getirdi. Çünkü İmam Şafiî, sahabe, tabiin ve kendinden önceki fıkıh bilginlerinden intikal eden fıkıh servetini hazır bulmuş, İmam Malik'ten aldığı Medine fıkhı ile İmam Muhammed aracılığı ile aldığı Irak fıkhını birleştirici bir yol izlemiştir. Kendi yetiştiği çevre olan Mekke fıkhını da iyi bildiği için, fıkıhtaki bu sağlam alt yapı sebebiyle, fıkhın genel metotlarını belirleme yeteneğini kazanmış ve bunun sonucunda fıkıh usulünü birleştirerek bir ilk gerçekleştirmiştir. İmam Ahmed bin Hanbel onun hakkında, "Şafiî, Allah'ın Kitabı ve Resulü'nün sünneti konusunda insanların en fakihi idi." demiştir.[25]

BİLİYOR MUSUNUZ?

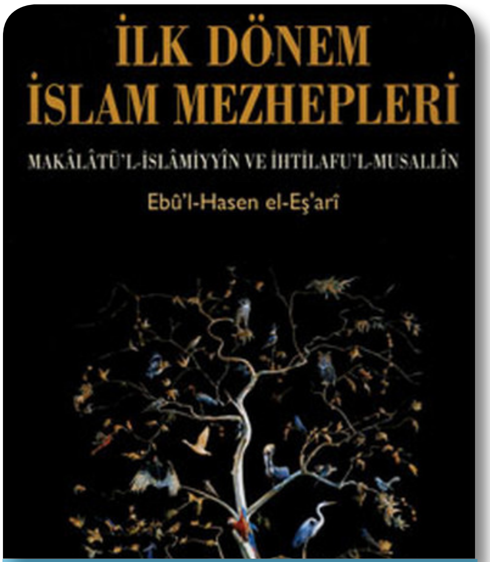
İmam Şafiî, İslam kültür tarihinde Fıkıh usulü ilminin temellerini atan ilk âlimdir.

Malikilik mezhebinin ve Hanefilik mezhebinin oluştuğu bir dönemde yaşadığı için her iki mezhebi derinlemesine inceleme fırsatı oldu. Bu iki mezhebin kendine uygun olmayan görüşleri üzerinden kendi adıyla anılacak Şafiî mezhebinin teşekkülünü sağladı. Şafiî'nin düşünce yapısında genel olarak vahiy, özel olarak Resulullah'ın sünneti merkezî bir konuma sahiptir. Güçlü bir muhakemeye sahip olması Şafiî'ye dil ve bağlamla ilgili verileri mantıki bir tutarlılık içinde ve maharetle işlemesine imkân vermiştir.[26] İmam Şafiî birçok eser yazmıştır. Bunlardan en tanınmışı Kitabu'l-Umm adlı eseridir.

22 Hanifi Özcan, Mâtürîdî'de Dinî Çoğulculuk, s. 10.
23 Abdullah Demir, Ebu İshak Es-Saffâr'ın Kelam Yöntemi, s. 83.
24 Mustafa Hekim, Büyük İslam ve Tasavvuf Önderleri, s. 61.
25 Vehbe Zühayli, Fıkhu'l-islami, C 1, s. 36,37.
26 bk. Bilal Aybakan, "Şafiî", TDV İslam Ansiklopedisi, C 38, s. 223-226.

Eş'ari

Kelam ilminin en önemli iki temsilcisinden biri olan İmam Eş'ari, 873 yılında Basra'da doğmuş, 935 yılında Bağdat'ta vefat etmiştir. Yaşadığı dönemde Basra'da yaygın olan Mutezile mezhebinin görüşlerini terk ederek Bağdat'a gitti ve orada ilmî çalışmalarına devam etti. Basra'da dedesinden kalan bir arazinin on yedi dirhem tutarındaki geliriyle geçinen Eş'ari'nin oldukça mütevazi bir hayat yaşadığı anlaşılmaktadır. Samimi dindarlığının yanında kıvrak bir zekâya sahipti. Akıl yürütmeyi ve mantığı çok iyi kullandığı için yaptığı münazaralarda genellikle üstün gelirdi.

12.1.9. Eş'ari'nin Maķalâtü'l-İslamiyyin adlı eserinin tercümesi

Asıl şöhretini ise kelam ve itikadi mezhepler sahasında yaptığı çalışmalarla kazanmıştır. Müslümanların itikadi konulardaki ihtilaflarını Maķalâtü'l-İslamiyyin adlı eserinde bir araya toplamıştır.[27] İmam Eş'ari'nin görüşleri doğrultusunda Eş'arilik mezhebi oluşmuştur. Bugün İslam dünyasında Maturidilik ile birlikte kabul edilen en yaygın iki itikadi mezhepten biridir.

Ahmet Yesevi

Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte muhtemelen 1093 yılında bugünkü Kazakistan sınırları içinde yer alan Batı Türkistan'ın Yesi kasabasında doğmuş ve 1166 yılında vefat etmiştir.[28]

12.1.10. Hoca Ahmet Yesevi'nin Türbesi/Kazakistan

İlk eğitimini Arslan Baba'dan aldıktan sonra dönemin ilim merkezi Buhara'ya gitti. Ahmet Yesevi, Yusuf Hemedani'nin (ö.1140) talebelerinden olup Orta Asya Türkleri arasında İslam'ın ve tasavvufun yayılmasında büyük hizmetleri olmuştur. Kendi adıyla anılan Yeseviyye tarikatının kurucusudur. Yesevilik önceleri Taşkent, Seyhun, Harezm ve Maveraünnehir bölgesinde daha sonra ise Kafkasya, Anadolu ve Balkanlar'da yayılmıştır.[29]

27 İrfan Abdülhamîd Fettâh, "Ebu'l-Hasan el-Eş'ari", TDV İslam Ansiklopedisi, C 11, s. 447.
28 Kemal Eraslan, "Ahmed Yesevî", TDV İslam Ansiklopedisi, C 2, s. 159.
29 H. Kamil Yılmaz, Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar, s. 242.

Hoca Ahmet Yesevi'nin İslam'ı tasavvuf yoluyla ve yalın bir dil ile anlatması, hoşgörü ve ahlak merkezli tasavvuf anlayışı, Yeseviliğin Türkler arasında hızla yayılıp yerleşmesini sağlamıştır. Ahmet Yesevi çok iyi derecede Arapça ve Farsça bilmesine rağmen eserlerini ve sohbetlerini Türkçe yapmıştır. Onun en önemli eseri "Divan-ı Hikmet"tir. Bu eserde nasihat türünde hikmet adı verilen şiirler yer almaktadır.[30] Divan-ı Hikmet'te söylediği dinî ve tasavvufi içerikli, kolay anlaşılır şiirleri Türkler arasında düşünce birliğinin sağlanmasında önemli bir paya sahiptir.[31]

YAZALIM

"Nerde görsen gönlü kırık merhem ol

Öyle mazlum yolda kalsa yoldaş ol

Mahşer günü dergâhına yakın ol

Ben, benlik güden kişilerden kaçtım ben işte."

(Hoca Ahmet Yesevi, Divan-ı Hikmet, s. 13.)

Mevlana Celaleddin Rumi

Mevlana, Anadolu'da düşünceleri en fazla etkili olan ve yüzyıllardır eserleri okunmaya devam eden şair, yazar ve mutasavvıflardandır. 1207 yılında Horasan'ın Belh şehrinde doğdu. Mevlana'nın asıl adı Muhammed, lakabı Celaleddin'dir.[32] "Mevlana", "Rumi" ve "Belhî" adlarıyla anılır.

Mevlana tam anlamıyla âlim, sufi ve şairlik özelliklerine sahip biridir. Çocukluğunda babasının yanında başladığı öğrenimini daha sonra gittiği Halep ve Şam'da sürdürmüştür. İlk tasavvufi eğitimini de babasından almıştır. Horasan'dan Bağdat'a, Mekke ve Medine'den Şam'a kadar döneminin önemli ilim ve irfan merkezlerini ziyaret eden Mevlana, medeniyetimizin tüm birikimini Anadolu'ya taşımıştır.

Mevlana'daki dinî tasavvufi düşüncenin kaynağı Kur'an ve Sünnet'tir. Belh şehrindeki Moğol İstilası'ndan sonra Mevlana'nın babası Bahauddin Veled ailesiyle Nişabur'a gitti. Orada Feridüddin Attâr'la karşılaştı. Hac görevini yerine getirdikten sonra sırasıyla Malatya, Erzincan, Sivas, Kayseri, Niğde'den geçerek Karaman'a yerleşti. Burada yedi yıl kaldıktan sonra Türkiye Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubad'ın davetiyle Konya'ya yerleşti.

12.1.11. Mevlana'nın Türbesi/Konya

Onun hakkındaki çalışmalar ve eserlerinden yapılan tercümeler vasıtasıyla görüşleri bugün dünyada geniş bir kitleyi etkilemiştir.[33] Divan-ı Kebir, Mesnevi, Fîhi Mâ fîh gibi eserleri vardır. Bu eserler İslam dünyasında olduğu gibi Batı'da pek çok ülkede de en çok okunan kitaplardandır.

30 Selçuk Eraydın, Tasavvuf ve Tarikatlar, s. 326.
31 Dilaver Gürer, Düşünce ve Kültürde Tasavvuf, s. 120-121.
32 Ramazan Muslu, Anadolu'da Tasavvuf Yolları, s. 126.
33 bk. Reşat Öngören, "Mevlana Celâleddin-i Rûmî", TDV İslam Ansiklopedisi, C 29, s. 441-448.

Mevlana'nın düşünce sistemi kendisinden sonra Mevlevilik adıyla sistemli hâle gelmiştir.[34] Mevlana'nın sahip olduğu tevazu, insan sevgisi ve kardeşlik ahlakı toplumumuzun temelini oluşturur.

YORUMLAYALIM

"Ölümü düğün gecesi (şeb-i arus) olarak anlayan insana tesir edecek hangi güç vardır."

Sezai Karakoç'un Mevlana ile ilgili yukarıdaki sözünü yorumlayınız.

Ahi Evran

Ahi Evran 1171 yılında İran'ın Batı Azerbaycan tarafında bulunan Hoy kasabasında doğmuştur. Ahi Evran'ın çocukluğu ve ilk tahsil devresi memleketi olan Azerbaycan'da geçmiş olsa da gençliğinde Horasan ve Maveraünnehir'e giderek o yörede büyük üstatlardan ders almıştır. Bu arada Fahrettin Razi'den akli ve naklî ilimleri öğrenmiştir.

Ahilik teşkilatının Anadolu'daki kurucularından olan Ahi Evran bu teşkilatın piri kabul edilen, âlim ve mutasavvıf bir şahsiyettir. Asya'dan gelerek Anadolu'da birçok şehri dolaştıktan sonra Kırşehir'e yerleşti ve ahilik teşkilatının yayılmasında önemli hizmetler yaptı. Özellikle 1. Alâeddin Keykubad'ın büyük destek ve yardımıyla, bir taraftan tasavvufi düşünceye ve fütüvvet ilkelerine bağlı kalarak tekke ve zaviyelerde şeyh mürit ilişkilerini düzenlemiştir. Diğer taraftan iş yerlerinde usta, kalfa ve çırak münasebetlerini ve buna bağlı olarak iktisadi hayatı düzenleyen ahiliğin Anadolu'da kurulup gelişmesinde büyük rolü olmuştur.[35]

12.1.12. Ahi Evran Türbesi/Kırşehir

13. yüzyıl başlarında Türkiye Selçuklu Sultanı 1. Gıyaseddin Keyhüsrev Dönemi'nde Muhyiddin Arabi ve hocası Evhadüddin Kirmani ile birlikte Anadolu'ya gelen Ahi Evran, bu tarihlerde hocası Evhadüddin Kirmani'nin "Bâciyân-ı Rûm" teşkilatını kuran kızı Fatma Bacı ile evlenmiştir. Anadolu'da esnafa İslamiyet'i anlatarak dünya ve ahiret işlerini düzenli hâle getirmeleri için nasihatte bulunmuştur. Ahi Evran, otuz iki çeşit esnafı teşkilatlandırarak Türkiye Selçuklu ve Osmanlı coğrafyasında İslam medeniyetine katkılar sunmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun kurucusu Osman Gazi'nin kayınpederi Şeyh Edebâli bir ahi şeyhidir.[36]

34 H. Kamil Yılmaz, Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar, s. 251.
35 Ziya Kazıcı, "Ahîlik", TDV İslam Ansiklopedisi, C 1, s. 540; H. Kamil Yılmaz, Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar, s. 276.
36 H. Kamil, Yılmaz, Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar, s. 136.

Ahi Evran Zaviyesi, 20. yüzyılın başlarına kadar esnaf zümresi üzerindeki manevi tesirini devam ettirmiştir. Bu durum, başta debbağlar olmak üzere bütün esnafın Ahi Evran'ı pir kabul etmelerinden ve devletin bu bağlılığı teşvik eden desteğinden ileri gelmiştir.[37]

BİLİYOR MUSUNUZ?

İslam dünyasının en meşhur seyyahlarından olan İbn-i Battûta (1304-1369) Büyük Dünya Seyahatnamesi isimli eserinin Anadolu bölümünde neredeyse her şehirde ahilerden övgüyle bahsederek şunları kaydeder: "Niğde'de üç gün kaldıktan sonra Kayseri'ye doğru yola çıktık. Bu beldede Ahi Emir Ali'nin zaviyesine indik. Bu zât çevredeki Ahiler'in ileri gelenlerinden olup, hükûmet katında saygınlığı olan bir beydir... Bu ülkenin âdetine göre, bir şehirde hükümdar bulunmadığı zaman hükûmeti ahiler yönetir. Kayseri'nin ardından Sivas'a yollandık. Bu şehre yaklaştığımızda Ahi Bıçakçı Ahmet'in yoldaşları karşıladı. Daha sonra Ahi Çelebi'nin yoldaşları ile karşılaştık. Her ikisi de kendilerinde misafir olmamızı istedi. Ancak, önce gelenlerin zaviyesine indik. Daha sonra buradan şehrin emirinin sarayına gittik. Bizi misafir etmek istese de Ahi Çelebi, "henüz benim zaviyeme misafir olmadılar" diyerek bizi zaviyesinde ağırladı."

(İbn-i Battûta, Büyük Dünya Seyahatnamesi, s. 213-214.)

Hacı Bektaş-ı Veli

Hacı Bektaş-ı Veli, Bektaşiliğin kurucusu olup Horasan erenlerindendir. Asıl adı Muhammed olan Hacı Bektaş, 1247 yılında Nişabur'da doğdu. Tasavvuf geleneği içinde eğitimini tamamladıktan sonra Anadolu'ya gelerek Sulucakarahöyük'e yerleşti. 1337 yılında vefat etti.[38]

12.1.13. Hacı Bektaş-i Veli (temsili)

Ölümünden sonra Hacı Bektaş-ı Veli diye şöhret bulmuştur. 14. yüzyılda Yeniçeri Ocağının kuruluşuna, 16. yüzyılda kendi adını alacak olan Bektaşilik tarikatının teşekkülüne adını veren Hacı Bektaş-ı Veli'nin, devrinin kaynaklarının hiçbir iz bırakmadığına bakılırsa yaşadığı dönemde yaygın bir şöhrete sahip olmadığı söylenebilir. Anadolu'da yaşayan hiçbir sufi, Hacı Bektaş-ı Veli kadar şöhrete sahip olmamıştır. Bu anlamda onun, ölümüyle yeniden doğduğunu söyleyebiliriz. Hacı Bektaş-ı Veli'nin daha çok Hoca Ahmet Yesevi'den etkilendiği görülmektedir.[39] Anadolu'da Kuruluş Dönemi'nde dervişler arasında Hacı Bektaş-ı Veli'nin ve düşüncelerinin önemini gören Osmanlı, Yeniçeri Ocağının piri olarak onu seçmiştir. Böylece Hacı Bektaş-ı Veli'nin düşünce sisteminden esinlenilen Bektaşilik, gerek halifeleri gerek göçebe topluluklar gerekse Yeniçeri Ocağı aracılığıyla güçlenmiştir.

Osmanlıların en önemli askerî gücü olan Yeniçerilerin tamamı, sınır boylarında cihat eden Türkmenlerin ise büyük kısmı Bektaşi'dir. Yani yeniçeriler hem asker hem de mürittir.

37 İlhan Şahin, "Ahi Evran", TDV İslam Ansiklopedisi, C 1, s. 529-530.
38 Ramazan Muslu, Anadolu'da Tasavvuf Yolları, s. 59.
39 Ahmet Yaşar Ocak, "Hacı Bektaş-ı Velî", TDV İslam Ansiklopedisi, C 14, s. 455-458.

Hatta tarikatın şeyhi aynı zamanda kumandandır.[40] Hacı Bektaş-ı Veli'nin en önemli eseri olan "Makâlât" incelendiğinde onun Ahmet Yesevi'nin yanında 13. ve 14. yüzyılda Anadolu'da yaşayan İbn Arâbî, Mevlana, Ahi Evran ve Yunus Emre gibi mutasavvıflardan da etkilendiği görülmektedir.[41] Onun insan eğitimi ve nefis terbiyesine dair en önemli öğretisi "Eline, diline, beline sahip ol!" düstûrudur. "İncinsende incitme" şeklinde özetlenebilecek insan sevgisi ve kardeşlik anlayışı, Anadolu'da geniş kitlelerce benimsenmiştir.

Yunus Emre

"Bir zerre aşkı olmayan belli bilin yabandadır.

Aşkı olmayan gönül misâl-i taşa benzer."

Yunus Emre

Hayatı, tarihî şahsiyeti ve eserleri hakkında birçok farklı rivayet olan Yunus Emre, 1240 yılında Sivrihisar'da doğmuş, 1320 yılında vefat etmiştir. Yunus Emre'nin arı bir Türkçe ile yazdığı şiirleri olmasına rağmen birçok kaynak onun ümmi (okuma yazma bilmez) olduğunu söylemektedir. Buna karşın bazı kaynaklar ise onun çok iyi bir medrese tahsili gördüğünü ve Farsçadan çeviri yapacak kadar bilgili olduğunu ifade eder. Yunus'un mürşidi Tapduk Emre'dir. Ancak tarikatının ne olduğu net değildir. Eski Anadolu Türkçesinin oluşumunda çok önemli rol oynayan ilk Türk şairidir. Daha sağlığında şiirleri bütün Anadolu'ya yayılan Yunus Emre'nin kullandığı kelimeler ve ifade kalıpları, bunlara yüklediği anlamlar ve mecazlar Türkçenin edebî bir dil hâline gelmesi yolunda büyük bir aşama olmuştur.[42] Esasen Yunus'u diğer mutasavvıf şairlerden ayıran özelliği de budur.

12.1.14. Yunus Emre (temsili)

Anadolu'nun birçok yerinde hatta Azerbaycan'da Yunus Emre'nin kabri kabul edilen makamı vardır.[43] Bu durum, Yunus Emre'nin Anadolu'da ve Türklerin yaşadığı coğrafyalarda ne kadar büyük bir iz bıraktığının açık kanıtı sayılır.

Sarı Saltuk

Anadolu ve Balkanlar'ın Müslümanlaşmasındaki etkisi nedeniyle adı etrafında menkıbeler oluşmuş bir alperendir. Kaynaklarda "mücahit-gazi, gazi-derviş, alperen, mübarek zat, ermiş" gibi sıfatlarla anılan Sarı Saltuk, Anadolu ve Balkanlar'ın manevi mimarlarındandır.

Tarihî kaynaklara göre Sarı Saltuk, Dobruca'ya yerleşmesinden vefatına kadar irşat faaliyetlerini sürdürmek amacıyla çeşitli tekke ve zaviyeler açmıştır. Dobruca'daki Sarı Saltuk Tekkesi, Kaligra'daki Sultan (Yılan) Tekkesi, kendisinin bizzat açtığı ve faaliyette bulunduğu tekkelerdendir. Sarı Saltuk'un adına ölümünden sonra açılan tekkeler Babaeski'deki Eski Baba Tekkesi ile Kütahya Şeyhlü'deki Sarı Selcük Tekkesidir. Sarı Saltuk uğradığı yerlerde önemli hizmetlerde bulunduğundan adına makam, türbeler oluşturulmuştur. Saltuknâme'ye

40 H. Kamil Yılmaz, Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar, s. 137-138.
41 Ramazan Muslu, Anadolu'da Tasavvuf Yolları, s. 60.
42 Fuad Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, s. 265-270.
43 bk. Mustafa Tatcı, "Yunus Emre", TDV İslam Ansiklopedisi, C 43, s. 600-606.

göre Kalliakra (Bulgaristan), Babadağı (Romanya), Blagay (Hersek), Ohri (Makedonya), Kruya (Akçahisar/Arnavutluk), Rumeli Feneri (İstanbul), Babaeski (Edirne), Bor (Niğde), Diyarbakır, Tunceli ve İznik gibi merkezlerde olmak üzere Sarı Saltuk'un pek çok türbesi bulunmaktadır.[44]

OKUMA PARÇASI

SARI SALTUK TÜRBE VE MAKAMLARI

Tarihî ve edebî eserlerde Sarı Saltuk'un Türk milleti üzerindeki tesirinin göstergesi türbe ve makamlardır. Anadolu'nun doğusundan başlayıp Balkanlar'a kadar uzanan coğrafyada Sarı Saltuk'un türbe ve makamları varlığını sürdürmektedir. Saltuknâme'de, Sarı Saltuk'un on iki mezarı olduğu belirtilmektedir.

12.1.15. Sarı Saltuk (Blagay) Tekkesi/Bosna Hersek

Sarı Saltuk, beylerin ve kralların kendisinin mezarına sahip çıkmak isteyeceklerini söyleyerek her isteyene verilmek üzere birer tabut hazırlamalarını vasiyet etmiştir. Sarı Saltuk'un mezarını kendi ülkesinde bulundurmak isteyen beylere verilmek üzere on bir tabut hazırlanır. Çevredeki beylerden ve krallardan her isteyene bir tabut verilir. Tabutu alan, ülkesine dönerek cenazeyi defneder. Saltuknâmeye göre Sarı Saltuk'un tabutunu alarak ülkesine götüren krallar ve beyler şunlardır: Tatar Hanı, Eflâk, Boğdan, Rus, Üngürûs (Macar), Leh (Polonya), Çeh (Çek), Bosin (Bosna), Beravati (Hırvat), Karnata Baba ve Edirne'ye gömülen tabutlarla mezar sayısı böylece on ikiye ulaşmaktadır.

(Şükrü Haluk Akalın, Anadolu ve Balkanlarda Sarı Saltuk, http://turkoloji.cu.edu.tr/CAGDAS%20TURK%20LEHCELERI/6.php, 15.02.2018)

Hacı Bayram-ı Veli

Hacı Bayram-ı Veli, kesin olmamakla birlikte 1340 yılında doğmuş; 1430 yılında vefat etmiştir. Gençlik yılları boyunca tefsir, fıkıh, hadis, tasavvuf, matematik, astronomi, felsefe, edebiyat ve dil dersleri aldı. Ankara'da Kara Medrese'de müderrislik (profesörlük) yapmıştır. Tasavvuf eğitimi için Somuncu Baba'nın yanına gitmiştir. Şeyhinin yanında on yıl kalan Hacı Bayram,[45] şeyhinin manevi terbiyesi altına girdikten sonra, kendini her yönüyle topluma adamış, toplum için çırpınmış ve tasavvuf ile diğer ilimleri birleştirerek yeni bir bakış açısı oluşturmuştur.

Somuncu Baba'ya bağlandıktan sonra Hacı Bayram-ı Veli, toplumun ezasına, sıkıntısına, problemlerine çözüm amacıyla yoksullara, yetimlere, gariplere, yolda kalmışlara ve ilim talebelerine yardım faaliyetlerine başlamıştır. Şehrin içinde çarşılarda dolaşarak esnafın zekât ve sadakalarını toplar, sonra da onu ihtiyaç sahiplerine ulaştırırdı. Orta Asya tasavvuf geleneğinin

44 Machiel Kell, "Sarı Saltuk", TDV İslam Ansiklopedisi, C 36, s. 147-149.
45 Selçuk Eraydın, Tasavvuf ve Tarikatlar, s. 409.

bir parçası olarak tekkesinde sürekli çorba kaynar, gelen geçen herkes karnını doyururdu.[46] Hacı Bayram-ı Veli toplumun iki kesimi olan zenginler ile fakirler arasında köprü vazifesi görerek sosyal yardımlaşma görevini yerine getiren bir yapıyı hayata geçirmiştir.

Anadolu'da siyasi karışıklıkların olduğu bir ortamda¸ Hacı Bayram-ı Veli'nin müderrisliği bırakıp tasavvuf yolunu seçerek halkı ahlaki yönden diriltmeye çalışması Osmanlı Devleti'nin yeniden ihyasını sağlamıştır. Hacı Bayram-ı Veli, Orta Asya'dan gelen Türk göçerlerin yerleşik hayata geçmesini sağlamış¸ böylece Anadolu Türk birliğinin tesisinde ve Anadolu'nun iktisadi bakımdan gelişip kalkınmasında önemli bir rolün sahibi olmuştur.

12.1.16. Hacı Bayram Camii/Ankara

YAZALIM

Dinî anlayış ve kültürümüzün oluşmasında etkili olan şahsiyetlerin "etki alanlarını" örnekteki gibi yazınız.

Ebu Hanife	İslam hukuk kuralları
Cafer es-Sadık	
Maturidi	
Şafii	
Eş'ari	
Ahmet Yesevi	
Mevlana Celaledin-i Rumi	
Ahi Evran	
Hacı Bektaş-ı Veli	
Yunus Emre	
Sarı Saltuk	
Hacı Bayram-ı Veli	

46 Ethem Cebecioğlu, Hacı Bayram Veli, s. 7-36.

3. KUR’AN’DAN MESAJLAR: NİSÂ SURESİ 69. AYET

وَمَنْ يُطِعِ اللّٰهَ وَالرَّسُولَ فَاُو۬لٰٓئِكَ مَعَ الَّذ۪ينَ اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيّ۪نَ
وَالصِّدّ۪يق۪ينَ وَالشُّهَدَٓاءِ وَالصَّالِح۪ينَ وَحَسُنَ اُو۬لٰٓئِكَ رَف۪يقًا ﴿﴾

“Kim Allah’a ve Peygamber'e itaat ederse, işte onlar, Allah’ın kendilerine nimet verdiği peygamberlerle, sıddıklarla, şehitlerle ve salihlerle birliktedirler. Bunlar ne güzel arkadaştır.”

Sure Hakkında

Nisâ suresi, Bakara suresinden sonra en uzun suredir. Medine’de nazil olmuştur. 176 ayettir. Hz. Peygamber'in ashabından bazı kimseler “Ya Resulallah! Biz sabah akşam senin yanına geliyoruz, yüzüne bakıyor ve seninle oturuyoruz. Yarın (ahirette) sen peygamberlerle olacaksın, biz ise sana ulaşamayacağız.” dediler. Sahabeden biri de Allah Resulü’ne (s.a.v.) gelerek şöyle dedi: “Ya Resulallah! Allah’tan başka ilah olmadığına ve senin de Allah’ın elçisi olduğuna şehadet ettim, beş vakit namazımı kıldım, malımın zekatını verdim, Ramazan ayının orucunu tuttum.” dedi. Hz. Peygamber (s.a.v.) de "*Kim ölünceye kadar bunlara devam ederse, kıyamet gününde peygamberler, sıddıklar, şehitler ve iyi kimselerle birlikte olur, dedi ve iki parmağını dikti, anne ve babasına asi olmadıkça.*” dedi. Bu olay üzerine Nisâ suresi 69. ayet nazil oldu.[47]

Ayetin Açıklamaları

Her dönemde Yüce Allah’a verdiği söze bağlı kalarak doğruluk konusunda hassasiyet gösteren sıddıklar; hayatının her alanında Allah'ın (c.c.) kurallarını uygulayan ve Allah (c.c.) yolunda öldürülen şehitler; inancında, niyetinde, sözlerinde ve hareketlerinde doğru olan, her zaman doğruluğu benimseyen salih kimseler var olmuştur. Bundan sonra da böyle iyi kimseler var olacaktır. Yüce Allah’ın buyurduğu gibi ahirette bu insanlara en güzel nimetlerle ikramda bulunulacaktır.

Ayet-i kerimede Allah Teâlâ insanlar içinde fazilet bakımından en üstün olanları peygamberler, sıddıklar, şehitler ve salihler olmak üzere dört sınıfa ayırmaktadır. Bu dört sınıfın bir grup oluşturması Allah Teâlâ’nın ahiret gününde peygamberlerle diğer insanlar arasında bir ayrım yapmayacağını ve hangi dönemde yaşarsa yaşasın, Allah’a (c.c.) ve Peygamber’e itaat eden insanların ahirette en yüksek mertebelere ulaşacağına işaret etmektedir.

İtaat, imanın bir adım sonrası ve gereğidir. Bu nedenle ayet-i kerimede övülen kimseler “Kim Allah’a ve Peygambere iman ederse” değil de **“Kim Allah’a ve Peygambere itaat ederse...”** şeklinde ifade edilmiştir. Allah’a (c.c.) ve Resulüne (s.a.v.) itaat, kişiyi en yüksek makama ulaştıracaktır.

47 İbn Kesîr, Ebu’l-Fidâ Hâfız ed-Dimeşkî, Tefsirü’l-Kur’ani’l-Azim, C 3, s. 19-21.

Sıddıklar, şehitler ve iyi kimseler tıpkı peygamberler gibi içtenlikle Allah'ın (c.c.)emirlerini yerine getiren, bu uğurda canlarını, mallarını feda etmeye hazır olan kimselerdir. Aynı zamanda bu kimseler haksızlıklara ve zulümlere korkmadan, her türlü alay, baskı ve dışlanmayı göze alarak karşı koyan; 'Başkaları ne der?' değil 'İnsanlık görevlerimi yerine getirmezsem Rabb'ime ne derim?' diyen kimselerdir. Ayet, **"Bunlar ne güzel arkadaştır."** sözleriyle son bulurken, bu kimselerle arkadaş olmanın imrenilecek bir durum olduğu belirtilmiştir. Ayrıca insanlar, iyilerle arkadaş olmaya da teşvik edilmiştir.

YAZALIM

"İtaat, sözlükte "baş eğmek, emredileni yerine getirmek, söz dinlemek" anlamlarına gelir. Beşerî açıdan itaat fiili, tabii ve bilinçli bir canlı olan insan için kaçınılmaz bir davranış biçimi olmakla birlikte itaatin objesini seçme konusunda insan özgür bırakılmıştır. Bu dünyada yalnızca insan bir varlığa itaat etme veya etmeme serbestliğine sahiptir. Nitekim itaatle ilgili ayetler incelendiğinde insanların Allah'ın (c.c.) dışında farklı konumda gördükleri bazı kişi ve gruplara itaat ettikleri de görülmektedir. Allah'a (c.c.) ve Resulü'ne (s.a.v.) itaati emreden bazı ayetler itaatin imanın bir sonucu ve mümin olmanın temel özelliği olduğunu belirtir."

(bk. Enfâl suresi, 1. ayet; bk. Nûr suresi, 51. ayet; bk. Ahzâb suresi, 66-67. ayetler; Ömer Mahir Alper"İtaat", TDV İslam Ansiklopedisi, C 23, s. 444.)

Yukarıdaki bilgiler ışığında itaat kavramını değerlendiriniz. Allah ve Resulü'ne itaat ve başka kimselere itaat nasıl olmalıdır? Yazınız.

Allah'a (c.c.) ve Resulüne itaat	Allah (c.c.) ve Resulünün dışındaki kimselere itaat
....	....

DERS DIŞI ETKİNLİK

Sahabenin Allah'a (c.c.) ve Hz. Peygambere bağlılıkları konusunda bir sunu hazırlayınız.

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A. Aşağıda verilen açık uçlu soruları cevaplandırınız.

1. İslam'ın yayılmasında etkili olan fütüvvet kavramını açıklayınız.

....

....

2. İslam'ın yayılmasında etkili olan ribat kavramını açıklayınız.

....

....

3. İmam Maturidi hakkında bilgi veriniz.

....

....

4. Mevlana'nın eserleri hakkında bilgi veriniz.

....

....

B. Aşağıda verilen çoktan seçmeli soruları uygun şekilde cevaplayınız.

5. Aşağıdakilerden hangisi Anadolu'da ahilik teşkilatının kurulmasında etkili olan faktörlerden biri <u>değildir</u>?

A) Göçebe halkın yerleşik hayata uyum sağlamalarını temin etmek

B) Asya'dan gelen sanatkâr ve tüccar Türklerin yerli sanatkâr ve tüccarla yarışabilecek seviyeye gelmelerini sağlamak

C) Anadolu'nun yerli halkının haklarının korunması.

D) Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasını sağlamak

E) Esnaflar arasında dayanışma sağlayarak kazançlarını artırmak

6. Kesin olmamakla birlikte 1340 yılında doğmuş 1430 yılında vefat etmiştir. Gençlik yılları boyunca tefsir, fıkıh, hadis, tasavvuf, matematik, astronomi, felsefe, edebiyat ve dil dersleri aldı. Ankara'da Kara Medrese'de müderrislik (profesörlük) yapmıştır.

Yukarıdaki bilgileri verilen mutasavvıf aşağıdakilerden hangisidir?

A) Mevlana Celaleddin Rumi **B)** Hacı Bektaş-ı Veli **C)** Hacı Bayram-ı Veli
D) Yunus Emre **E)** İmam Şafiî

7. İslam dünyasında en çok kabul edilen itikadi mezheplerden biri olan Maturidilik mezhebinin kurucusu İmam Maturidi'nin eserinin ismi nedir?

A) Kitabü't-Tevhid **B)** Mesnevi **C)** Divan-ı Hikmet

D) Sahn-ı Semân **E)** Makâlât

8. .... mezhebine göre Kur'an-ı Kerim, ilk ve en önemli kaynaktır. Fakat sünnet konusunda diğer mezheplerden farklı olarak, masum (günahsız) olarak kabul ettikleri on iki imamın söz ve fiillerini de sünnet olarak değerlendirirler.

Yukarıdaki boşluğa aşağıdaki mezhep isimlerinden hangisi gelmelidir?

A) Hanefilik **B)** Caferilik **C)** Eş'arilik **D)** Maturidilik **E)** Şafiîlik

C. Aşağıdaki soruları metne göre cevaplayınız.

Hz. Peygamber, *"Şehitlerin dört mertebesi vardır. İmanı sağlam mü'min, düşmanla karşılaşır ve Allah'a verdiği söze sadık kalarak bu hâl üzere öldürülür. Bu kişi kıyamet günü insanların kendisine başını kaldırarak şöyle baktıkları kişidir."* diyerek, başını yukarı kaldırdı..."

(Tirmizî, Fedâilü'l-cihad, 14.)

"İnsanlar arasında, atının dizginini tutmuş, Allah yolunda cihat eden ve kötülüklerden sakınan kimseler ile misafirini ağırlayan ve onun hakkını veren kişilerin (Allah katında) bir benzeri yoktur." (Ahmed b. Hanbel, Müsned, C 7, s. 39.)

9. Türklerdeki alplik ruhunu İslamiyetteki cihat ve şehitlik düşüncesiyle karşılaştırınız.

....

10. Fütüvvet ve ahilik teşkilatları ile burada bulunan derviş, sufi ve erenlerin faaliyetlerine yön vermede ayet ve hadislerin rolünü değerlendiriniz.

....

11. Hz. Peygamberin *"Bir benzeri yoktur."* diyerek övdüğü kimselerin özellikleri nelerdir? Yazınız.

....

Ç. Aşağıda verilenleri uygun şekilde eşleştiriniz.

1	Ahmet Yesevi	A	Ebu Hanife
2	Sarı Saltuk	B	Şafiî
3	Hacı Bektaş Veli	C	Divan-ı hikmet
4	Kırşehir	D	Ahilik
5	Fıkhu'l-ekber	E	Balkanlar
		F	Makâlât